

ИНТЕРВЈУ СА АРХИТЕКТОМ ФИЛИПОМ РАМОМ: ИМАГИНАЦИЈА БЕЗ НАУЧНОГ САЗНАЊА НИЈЕ ДОВОЉНА

UDK BROJ: 72:929 Рам Ф.(047.53)

ID BROJ: 220414732

DOI: 10.5937/a-u0-9094

INTERVIEW WITH ARCHITECT PHILIPPE RAHM: IMAGINATION WITHOUT SCIENTIFIC KNOWLEDGE IS WEAK

Интервју обављен 2014. год. на Архитектонском факултету у Београду / The interview was held in 2014 at the Faculty of Architecture, University of Belgrade

Разговор водиле: Верица Крстић, Милена Кордић, Јелена Ристић Трајковић / Interview led by: Verica Krstic, Milena Kordic, Jelena Ristic Trajkovic

Рад примљен: септембар 2015., рад прихваћен: октобар 2015.

Верица Крстић*, Милена Кордић**, Јелена Ристић Трајковић***

УВОД

Однос људи и животне средине, као и промене у том односу, један је од основних проблема архитектонског пројектовања. Како тврде Ван дер Рин (Van der Ryn) и Коуван (Cowan) на много начина, криза животне средине је пројектантска криза. Пројектовање манифестује културу, а култура чврсто почива на темељу онога што верујемо да је истина о свету (Van der Ryn, Cowan, 2007:6). У складу с догађањима која се тичу глобалног загревања, климатских промена и одрживог развоја (Brandt Commission, 1982; Brundtland Commission, 1987; Rio de Janeiro, 1992), еколошка архитектура се развија у неколико последњих деценија, од пројектовања у циљу очувања енергије ка одрживом архитектонском пројектовању (Sustainable Design). У савременој архитектонској пракси, овим проблемима се најчешће приступа са технолошког и научног аспекта, у циљу смањења потрошње енергије и заштите животне средине, док архитектонске типологије и методологија пројектовања остају непромењени. У циљу побољшања, не само квантитативних, већ и квалитативних карактеристика простора, неопходно је поновно промишљање и редефинисање форми релација архитектуре и природе, типологија, као и методологије архитектонског пројектовања у складу са савременим еколошким и енвајронменталним приступима.

Архитектонска пракса швајцарског архитекта Филипа Рама (Philippe Rahm) доводи у питање и преиспитује наведене аспекте архитектуре. Интервју приказује иновативну пројектантску праксу, која нуди одговоре на савремене проблеме односа човека према окружењу. Циљ интервјуа је да се укаже на потребу за ширим филозофским и научним сазнањима архитеката-пројектаната и на потенцијал примене специфичних знања изван архитектонске области у оквирима архитектонског пројектовања.

* Верица Крстић, дипл. инж. арх., Универзитет у Београду - Архитектонски факултет, Департман за архитектуру, vericamedjo@gmail.com

** др Милена Кордић, дипл. инж. арх., Универзитет у Београду - Архитектонски факултет, Департман за архитектуру, milena.kordic@gmail.com

*** Јелена Ристић Трајковић, дипл. инж. арх., Универзитет у Београду - Архитектонски факултет, Департман за архитектуру, arch.jelena.ristic@gmail.com

Интервју је реализован у августу 2014. год. на енглеском језику, а за потребе овог објављивања је преведен на српски језик. Ауторке су интервју спровеле и конципирале кроз истрживање тема којима се баве у оквиру својих докторских дисертација. Текст на енглеском језику је ауторизован од стране испитаника (архитекте Филипа Рама) 12. септембра 2014. године.

Одговори на питања требало би да дају информације о савременим истраживачким темама у области архитектонског пројектовања.

Кључне речи: еколошка архитектура, методологија архитектонског пројектовања, Филип Рам.

INTRODUCTION

The problems of relations between people and the environment, and changes of these relations, are essential for practice of architectural design. As Van der Ryn and Cowan claim: In many ways, the environmental crisis is a design crisis. Design reflects culture, and the culture rests on what we believe to be true about the world (Van der Ryn, Cowan, 2007:6). In line with concern about global warming, climate change and sustainable development (the Brandt Commission, 1982 Brundtland Commission, 1987, Rio de Janeiro, 1992) ecological architecture is developed in the last few decades, from Energy efficiency design towards Sustainable design. Contemporary architectural practice usually approaches these problems in terms of technological and scientific aspects, in order to protect the environment and reduce energy consumption, while architectural typologies and design methodologies remain unchanged. In order to improve not only quantitative but also qualitative characteristics of the space, it is necessary to rethink and redefine forms of relationship between architecture and nature, typology and methodology of architectural design in accordance with contemporary environmental and ecological approaches.

Architectural practice of Swiss architect Philippe Rahm questions and examines these aspects of architecture. The interview shows one of the ways to offer answers to contemporary problems of

relationship of man to the environment through design practice. The aim of the interview is to emphasize the need for a broader philosophical and scientific knowledge of architects-designers and to emphasize the potential of application of these specific knowledge beyond the architectural field into architectural design.

The interview was held in August 2014 in English, and for the purposes of this publication has been translated into Serbian. The authors conducted interview through framework of their PHD researches. The text in English is authorized by the interviewee (architect Philippe Rahm) on 12 September 2014.

The answers should present the information about the contemporary research topics in the field of architectural design.

Keywords: ecological architecture, architectural design methodology, Philippe Rahm.

* * *

- Познато је да постмодернизам карактерише разноврсност ауторских позиција, како у архитектонској теорији, тако и у пракси, што је омогућило, али у исто време и обавезало ауторе, да формулишу контемплативни основ за своје креативне активности. Имајући то у виду, шта долази након постмодерног диверзитета по Вашем мишљењу?

Ф.Р.: Ми смо у ери посткритике. Уколико се само осврнемо на историју идеја у прошлом веку, можемо видети да је постојао веома оптимистичан и прогресиван тренутак у модерности, а након тога је наступила нека врста кризе због два светска рата током XX века. Постоји нека врста критике пројекта модерности у форми постмодерног пројекта. Мислим да је ова постмодерна критика била заиста важна и јако добра. Указала је на неопходност преиспитивања јединственог решења у модерном пројекту. На пример, Ле Корбузије (Le Corbusier) је развио универзалну пропорцију и универзалну димензију за људско тело, једну врсту седења, једну врсту модела изградње (и сл.) који су били јединствени и које је било неопходно следити у модерни. Постмодерна је имала критички став према томе. Она је тежила да створи различитост и тврдила да не постоји један модел и да су људи слободни да одлуче шта желе да буду, или шта желе да ураде. Стога, мислим да су шездесете и седамдесете године прошлог века веома важне.

Овај критични тренутак је такође био и тренутак када су филозофи као Лиотар (Jean-François Lyotard) тврдили да није кључна само објективност, већ да постоји велики значај нарације и фикције. Оно што су они називали фикцијом била је нека врста мистерије и приче. Проблем је што је од седамдесетих година до данашњег тренутка све у причи, у наративу. Фикција је створила неку врсту опште сумње у свет, тако да се данас појавила нека врста посткритичког размишљања о репродукцији објективности, коју износи Бруно Латур (Bruno Latour) у Француској.

Мислим да данас морамо да идемо даље у односу на овај критични тренутак и да можда створимо неку врсту мешавине или синтезе између циљева постмодерне (који су разноликост и мноштво) и алата модерне. Можда разноликост и даље може да остане циљ, али алати више не могу бити нарација или фикција, већ поново морају да се употребе неки модерни начини деловања: као што је употреба науке, објективних алата и знања. По мом мишљењу, после постмодернизма долази нешто што креира неку врсту синтезе коришћењем алата модерности и циљева постмодернизма.

- Да ли прво развијате знање о појавама у свету и онда реагујете на њега у процесу пројектовања, или је Ваша реакција пре интуитивна?

Ф.Р.: Оно што сам открио је да уколико користите само наратив, само фикцију да бисте осмислили нешто у архитектури, машта сама по себи није довољна, веома је сиромашна. Ако имате референцу на неки филм, стрип или роман, машта сама по себи у стварности није тако јака. Али, ако почнете са научним сазнањима и ако се фокусирасте на једну ствар, можете открити неку врсту нове позадине, нови темељ за размишљање и машту. Можете да редифинишете полазишта или да осмислите нешто потпуно ново ослањајући се на научна истраживања.

По мом мишљењу, начин да се осмисли нешто је да се направи веза са знањем о томе, са научним сазнањима. Ја се трудим да се фокусирам на један архитектонски проблем или један архитектонски елемент (на пример проблем проводљивости, или тему топлотне изолације, или на неки проблем конвекције повезан са екосистемом, или прорачун у вези са испаравањем или притиском) и онда почнем научно да их анализирам. Оваквим поступком можете доћи до новог начина стварања у архитектури, потпуно новог приступа, јер пројекат који радите није копија неке слике, већ нова слика нечега о чему раније нисте ништа знали. Не знате унапред како ће изгледати на крају.

За мене ово представља посткритички став: када користите научна сазнања, не да бисте ишли у добром правцу и нашли одговарајуће решење, већ да бисте развили знање уз помоћ којег можете произвести нешто друго (ново) на крају. То значи да у архитектури не морате пројектовати само добре просторе, већ можете пројектовати и неке лоше просторе. На пример, ако направите неки велики простор са много комуникација, можете увидети различите могућности тог простора. Ако користите знање, на пример о конвекцији, можете да пројектујете простор који је понекад топао, а понекад хладан. Мислим да циљ није исти као у модерни, да се пројектује само добар простор, већ је дозвољено пројектовати неке мање добре просторе, којима је могуће додавати квалитете у зависности од тренутка дана, у зависности од ваше слободе да изаберете где желите да будете. Дакле, ово су све, претпостављам, важни аспекти данас.

- Рекли сте да је прикупљање (научног) знања нека врста алата за „поновно откривање“ у Вашем процесу пројектовања, али не једини, и не са циљем да произведе објективно „добар“ простор у архитектури, већ да учини да машта „ради“ заједно са знањем.

Ф.Р.: Тачно, то је комплексно знање. Можете почети да замишљате нешто, али машта је потпуно ограничена без научног знања. Ми смо спровели истраживање како можете открити неки нови начин коришћења простора на основу научних сазнања. Али морам да кажем да је начин живота важан, јер данас смо на крају модерног периода који је заснован на великој потрошњи енергије: за грејање, климатизацију и сл. На пример, начин чувања хране се данас може редефинисати, јер постоји ново интересовање за идеју локалне хране. Мислим да је то нешто веома интересантно, јер можете поново да откријете начин живота без фрижидера, на пример. То значи да вам је, уколико немате фрижидер, потребна нека врста пећине: сутерен, или подрум - нова врста простора. Неопходно је да уведете климатску разноликост у употребу простора.

Можда се, такође, може редефинисати и социјална интеракција. На пример, она може постати другачија уколико се уведе јавни простор унутар зграде, не само у виду степеница и лифтова, већ и у виду неког заједничког климатског простора где је могуће чувати неку посебну храну (или нешто томе слично). Мислим да, ако користите научна сазнања да доведете до неке врсте промене у потрошњи енергије или до линка ка одрживости, све то заједно може довести до промена у архитектури.

- Да ли је за Вас важније дефинисање ове промене парадигме у архитектонском мишљењу, или грађење објеката?

Ф.Р.: Лично, ја сам заинтересован за дефинисање критичког става. Постоје многи традиционални поступци који су у основи пројектовања у архитектури. На пример, ако мислите о купатилу, за нас је данас то нешто сасвим природно. Међутим, у оквиру архитектонске историје то није тако стара појава. Мислим да је веома важно да се редефинише традиција изградње, начина рада. Осим тога, за мене прва фаза процеса пројектовања треба да буде критичка, а затим да се редефинишу разлози зашто се нешто ради и начини на које треба да градимо (објекат, улицу и сл.). Можда је данас разлог за пројектовање улице потреба за јавним простором, али у прошлости, разлози су били потреба за пијаћом водом, свежим ваздухом и светлошћу. Морамо поново промислити све разлоге који су утицали на дугу традицију грађења у архитектури.

Више сам заинтересован за изградњу објеката на основу ових нових сазнања, за истраживање како се користи ново знање у изградњи објеката. Ја не одвајам истраживање и праксу; нема јаза између њих. Као архитекте, морамо имати у виду обе стране истовремено. Тренутно радимо на

једном великом пројекту, тако да је за мене веома важно да применим своја истраживања на неку врло реалну ситуацију.

- Да ли ти објекти представљају експерименте?

Ф.Р.: Не. Мислим да то више није експеримент. Мислим да изложбе које сам радио у претходном периоду, као што је *Domestic astronomy*, представљају експерименте (Сл. 1). Данас мислим да сам стекао сазнања из претходних експеримената и да их могу применити у реалним пројектима. Према томе, мислим да је у мојој пракси могуће препознати два периода: период експериментисања и период примене. Наравно, ми увек вршимо нека нова истраживања о новим темама која би могла бити примењена у неким новим пројектима.

На пример, у овом моменту, спроводимо истраживање о комфору у спољашњем простору и сматрам да ово истраживање може представљати базу за неке нове пројекте у наредне две или три године.

- Шта мислите о томе како се данас мења традиционални однос људског тела, простора и окружења?

Ф.Р.: Неки филозофи, као Петер Слотердијк (Peter Sloterdijk) у Немачкој или Бруно Латур у Француској, наводе како се човек више не налази пред објектом, него је увек обухваћен објектом. То значи да када гледате зид обојен белом бојом, можда га видите зато што је пред вама, али у стварности долази до испарења боје у ваздух. Самим тим,

Сл.1. Philippe Rahm architects, *Domestic astronomy*, Луизијана музеј, Данска, 2009. (фото: Brøndum & Co)

Fig. 1 - Philippe Rahm architects, *Domestic astronomy*, Louisiana Museum, Denmark, 2009. (photo: Brøndum & Co)

налазите се унутар неке врсте специфичног загађења бојом, удишете овај ваздух и он се налази унутар вас. Слично случају са пластичним цуцлама за децу, када је откривено да су садржале неке токсичне материјале који нису били безбедни ако се нађу у телу детета. Данас, са онтолошке или филозофске позиције, постоји интеракција између тела и зида, не сагледавамо их као одвојене ентитете. То прецизније значи да се налазимо унутар зида.

Слична идеја може се наћи и у концепту о антропосцени. То је идеја која је данас веома популарна, а бави се темом геолошког мерења времена. Време којим меримо није природно време, већ људско време. Човекове активности довеле су до глобалног загревања и неких других последица на планети. Стање атмосфере је последица човековог деловања. Стога, свет се више не сагледава као објекат изван нас, него као потпуно повезан са нама.

- Када говоримо о односу људског и нељудског света, намећу се промишљања филозофа Жила Делеза (Gilles Deleuze). Његов концепт свеукупног континуитета материје можемо довести у везу са Вашим концептом повезаности људског тела, простора и екосистема кроз размену материје (хемијске реакције тела постају особине простора и сл.). Да ли су његове идеје имале неки утицај на ваш рад?

Ф.Р.: Морам да кажем да сам прочитао само једну књигу Жила Делеза. Он није баш био интересантан мојој генерацији, али генерација пре мене је била веома заинтересована за њега. Од Делеза сам само прочитао књигу која се бави Ничеом (Nietzsche) и сећам је се као веома интересантне. Било је неких физиолошких гледишта која су за мене била веома занимљива.

Морам да кажем да су ми много ближи Петер Слотердијк и неки новији мислиоци данашњице. Многе архитекте

из генерације пре моје су у великој мери заснивали свој рад на делузијанским концептима. Мислим да је то већ веома популарно поље, и да је цела нова генерација више заинтересована за нешто ново, него да настави рад својих претходника. Потребно је наћи неки нови модел, неке нове области интересовања.

- Повод за питање о Делезу је наша знатижеља којој сте позицији за разумевање реалности Ви ближи: материјалистичкој или феноменолошкој?

Ф.Р.: Врло често сам свој рад поредио са неком врстом материјалистичке позиције. Међутим, то је више позиција између материјализма и трансцендентности. Наравно, мислим да је трансценденција више заснована на друштвеној или културалној интерпретацији појава и на Лиотаровој нарацији. Истина је да волим да се бавим неким веома материјалним или еколошким механизмима, да бих разумео свет и архитектуру унутар света, кроз успостављање релација са кишом, земљом, ваздухом и хемијским појавама као што су корозија, оксидација, ферментација и сл. За мене је погодније да кренем од веома материјалистичког схватања света да бих развио нове, више друштвене и културалне идеје из ових материјалистичких студија.

- Да ли сматрате да је могуће радити са обе ове позиције истовремено, и са материјалистичке и са феноменолошке, без искључивања једне од њих?

Ф.Р.: Увек сам сматрао занимљивим заузимање потпуно различитих ставова и погледа. Важно је да познајете целокупну историју идеја и историју архитектуре, јер је то знање које можете употребити да разумете свет. Ако приступате са различитих филозофских позиција, можете боље разумети зашто су ствари такве какве јесу. По мом

Сл. 2. Philippe Rahm architectes, *Domestic astronomy*, Луизијана музеј, Данска, 2009. (фото: Brøndum & Co)

Fig 2 - Philippe Rahm architectes, *Domestic astronomy*, Louisiana Museum, Denmark, 2009. (photo: Brøndum & Co)

Сл. 3. *Philippe Rahm architectes, Domestic astronomy*, Луизијана музеј, Данска, 2009. (фото: Brøndum & Co)

Photo 3 - Philippe Rahm architectes, Domestic astronomy, Louisiana Museum, Denmark, 2009. (photo: Brøndum & Co)

мишљењу, знање је нешто кључно, све врсте знања. Такође ми је било веома занимљиво да читам неке филозофе, као на пример Лиотара, иако се не слажем у потпуности са њим, мислим да су његови ставови врло промишљени и да су били веома утицајни током седамдесетих година прошлог века. Кроз свој рад се бавим континуитетом. Веома је важно познавати историју идеја како бисмо разумели свој рад у оквиру ње.

- Говорили сте о знању и о кључној позицији знања у свом стваралаштву. Какав је Ваш став према непознатом? Да ли оно има место у Вашој пројектантској методологији?

Ф.Р.: Мислим да је добро када се бавите нечим за вас непознатим, када радите нешто што нисте раније. На пример, у истраживањима за *Domestic Astronomy*, положај купатила је високо у простору, то је нешто веома чудно и може бити веома забавно (Сл. 2. и 3). Ово је у смислу опремања простора било нешто непознато, нешто што нисам знао раније. То је нешто што је произашло из истраживања и јавило се без претходно дефинисаних идеја о томе.

- Да ли веће размере Ваших актуелних пројеката пружају нове могућности истраживању „развоја метеоролошке архитектуре“?

Ф.Р.: Када говоримо о размери града, клима би могла да одигра главну улогу у пројектовању његове морфологије и у избору његове материјалности. Два актуелна пројекта нашег бироа се тренутно баве изазовима климатских фактора као кључним за урбани дизајн. Први је студија за Копенхаген, а други је нови парк, тренутно у изградњи, у граду Тајчунг (Taichung) у Тајвану. Копенхаген се налази у хладном и сувом климатском појасу, док је Тајчунг у влажној и топлој климатској зони. За оба пројекта покушавамо да нађемо решење које ће понудити висок квалитет живота у јавном простору. Сматрамо да квалитет јавног простора није само у квалитетном програму и величини простора, него да се треба бавити појмом комфора у пуном смислу,

што подразумева термални комфор, низак ниво буке и сл. Тиме што полазимо од климатских фактора у пројектовању јавног простора постижемо задовољавајући чулни карактер простора и у исто време дајемо решење које одговара начелима одрживости и смањењу потрошње енергије. У Копенхагену смо предложили да дефинишемо нову урбану мрежу која се не заснива на аутомобилима или визуелној репрезентацији, него на звучном комфору, редукацији загађења ваздуха и природном начину загревања спољашњег простора. У Тајвану смо предложили урбани парк чија се композиција заснива на конкретним анализама температуре, нивоа влажности ваздуха и загађења.

Филип Рам, архитекта (PHILIPPE RAHM, EPFL/FAS)

Филип Рам је главни архитекта бироа *Philippe Rahm architectes* из Париза. Његов рад обухвата широко поље архитектуре, од физиолошке до метеоролошке, које је на међународном нивоу

веома високо вредновано у контексту одрживости. Године 2002. изабран је за представника Швајцарске на VIII Бијеналу архитектуре у Венецији, кустоса архитекте Арона Бетског (Aaron Betsky). Учествовао је у великом броју архитектонских изложби широм света. Активно се бави истраживањем кроз архитектонску праксу (www.philipperahm.com).

ЗАХВАЛНИЦА

Чланак је резултат научног истраживања спроведеног на Научно-истраживачком пројекту TR 36034: *Истраживање и систематизација стамбене изградње у Србији у контексту глобализације и европских интеграција у циљу унапређења квалитета и стандарда становања*, Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

ЛИТЕРАТУРА

Van der Ryn, S., S. Cowan (2007) *Ecological Design*, Tenth Anniversary Edition, Washington, Island Press